

Батарейна Ірина Олександрівна

старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького,
Запоріжжя, Україна

E-mail: irinabatpryanichnikova@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0456-9838>

**Виховання особистості в умовах сьогодення: добірка вправ виховного впливу,
рекомендації щодо проведення**

У статті обґрунтовано використання новітніх технологій у процесі виховання особистості дитини в умовах сьогодення. Сучасний світ, у якому зростають наші діти, кардинально відрізняється від того, що було ще кілька десятиліть тому. Швидкий розвиток технологій, глобалізація, інформаційне перенасичення, мінливість соціальних норм – все це створює нові виклики для виховання підростаючого покоління. В умовах становлення незалежної та демократичної України, її прагнення інтегруватися в європейську спільноту важливим завданням є утвердження цивілізованого способу життя, що базується на загальнолюдських цінностях, духовних, моральних та культурних надбаннях українського народу. Сучасний освітній процес має на меті не лише формування необхідних компетентностей та надання ґрунтовних знань, але й виховання свідомого громадянина-патріота, інтелектуально розвиненої, духовно та морально зрілої особистості, здатної протистояти негативним впливам, ефективно вирішувати особистісні проблеми та активно творити себе і навколишній світ.

Отже, значно підвищити ефективність виховного процесу та допомогти виховувати успішних, щасливих та компетентних особистостей, здатних адаптуватися до викликів сучасного світу, допоможуть новітні технології, які є потужним інструментом. Представлено добірку вправ, які справляють виховний вплив, використовуючи новітні технології. Визначено рекомендації щодо їх проведення.

Матеріал може слугувати основою для підготовки навчальних та методичних посібників, а також бути складовою частиною відповідних навчальних курсів. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у розробленні вправ та впровадженні інноваційних технологій у процес виховної роботи.

Ключові слова: виховання дітей, моральне виховання, принципи, форми, методи виховання, технології виховання.

Вступ. У сучасному освітньому просторі, в умовах демократизації освіти, актуальним є пошук ефективних шляхів удосконалення виховного процесу, зокрема шляхом розроблення та впровадження новітніх виховних технологій. У центрі уваги виховання особистості перебуває відповідність поведінки соціальним нормам. Гармонійне поєднання загальнолюдських та національних моральних цінностей є важливим аспектом свідомого становлення особистості. Особистісний розвиток відбувається через засвоєння культурного надбання людства. Моральність не є вродженою якістю – вона формується у процесі виховання. Розвиток особистості передбачає свободу волі та можливість морального вибору, що сприяє подоланню егоцентризму та прийняттю позиції іншої людини.

У підручнику І. Беґа «Виховання особистості» поняття «виховання» розглядається як процес морально-духовного становлення особистості, зокрема шляхом засвоєння цінностей. Автор зосереджує увагу на технологічних аспектах та принципах гуманістичної взаємодії між педагогом та учнями, пропонує інноваційну методичну систему для розроблення виховних завдань та інструменти для оцінювання рівня вихованості. Окреслено також ключові професійно-особистісні якості педагога, необхідні для успішної інноваційної діяльності у сфері виховання.

Проблематика виховання відображена у низці нормативно-правових актів та стратегічних документів, таких як Конституція України (1996), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Закони України «Про освіту» (2006), «Про вищу освіту» (2014), Концепція національного виховання студентської молоді (2009), державних програмах «Освіта (Україна ХХІ століття)» «Діти України»,

Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції сучасного українського виховання, Національній доктрині розвитку освіти, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян, а також у концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції до європейського освітнього простору (2004). Крім того, важливими є Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013) і Концепція Нової української школи (2016) та інші документи, що визначають напрями та пріоритети в цій сфері. У Національній доктрині розвитку освіти цілісна виховна система розглядається як один з основних шляхів реформування виховання. Модернізація та оновлення освітньої парадигми сприяють формуванню сучасного уявлення про виховання як процес, що ґрунтується на саморозвитку, самовдосконаленні та підтримці педагогів у цьому напрямі. Головними пріоритетами сучасної школи є виховання свідомих громадян України, створення сприятливих умов для творчої реалізації та особистісного самовираження. Вважаємо, що саме школа має виступати центром виховної системи та формувати цінності й навички для майбутнього розвитку молоді. У Концепції національного виховання, Національній програмі виховання дітей та молоді визначаються основні принципи організації виховного процесу, серед яких основними є акмеологічний принцип, національна цілеспрямованість, культуровідповідність, цілісність, психологічний супровід, технологізація, діалог. Отже, процес виховання розглядається педагогічним колективом, по-перше, як організація середовища та створення оптимальних умов для самовиховання, по-друге, як допомога дитині в усуненні перешкод, що заважають успішній життєвій траєкторії (Batareina, 2022).

Відомий український психолог Г. Костюк вважав, що виховання – це перш за все керування індивідуальним становленням особистості. Виховувати, на його думку, означає проєктувати поступове формування якостей майбутньої особистості та керувати втіленням цих проєктів у життя (Бех, 2008: 127–128). У статті І. Бека «Соціальне виховання: від витоків до сучасного контексту» досліджується історія розвитку соціального виховання як важливого явища в системі «суспільство – особистість»: від його витоків до сучасності. Окрім того, описується виховна парадигма, яка ґрунтується на високих механізмах свідомості та особистісної самосвідомості, спрямована на формування духовної особистості як суб'єкта відповідальних і вільних вчинків, що визначаються духовними цінностями. Наголошується на тому, що лише парадигма цілеспрямованого розвитку та виховання здатні створити умови для поєднання високого інтелекту, духовності та активності молоді, незважаючи на виклики глобальних ринкових процесів у сучасному суспільстві (Бех, 2018).

В публікації І. Агалець проаналізовано відображення актуальних наукових публікацій за темою «Виховання зростаючої особистості: життєво важливі цінності дітей та учнівської молоді», що увійшли до «Аналітичного вісника у сфері освіти й науки» (Вип. 1, 2021 р.). Підкреслено, що проблема виховання життєво важливих цінностей є одним з найважливіших завдань підтримки зростаючої особистості. За висновками О. Сухомлинської, сучасне українське суспільство активно формує нові ідеї, маючи чітке уявлення про минуле та невизначене майбутнє. Важливу роль у цьому відіграє духовність у культурному, релігійному та педагогічному контекстах, що підкреслює її значення як складової частини особистості та основи виховання (Сухомлинська, 2019: 287–299). На думку української дослідниці Н. Дічек, виникнення та розвиток сучасних технологій сприяє формуванню нового світогляду і розуміння світу, що викликає протиріччя між новими реаліями існування людства й традиційними формами й підходами до сприйняття світу. При цьому зміну парадигм – від класичного до неklasичного і постнеklasичного – не слід сприймати як повну заміну попередніх уявлень і методів. Між цими етапами зберігається спадкоємність, яка реалізується через так зване герменевтичне коло пізнання (Дічек, 2019: 70–77).

Технологія виховання – це системний підхід до педагогічних засобів, форм і методів, спрямований на досягнення конкретних виховних ідей. Інновації у вихованні – це створення та застосування нових підходів і технологій для вирішення традиційних педагогічних завдань, включно з оригінальними ідеями та методами. Вони орієнтовані на розвиток духовних здібностей учнів. Мета інноваційного виховання полягає не лише у засвоєнні суспільних цінностей, але й у формуванні особистості, стимулюванні індивідуальності, створенні ситуацій вибору і діалогічного спілкування.

У посібнику О. Башкір розкрито методи та форми організації виховної роботи. Автор вважає найпопулярнішу класифікацію Т. Конникової: методи формування свідомості, методи формування досвіду поведінки, методи стимулювання і корекції поведінки школярів (Башкір, 2016).

Мета та завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування ролі сучасних інноваційних технологій у процесі виховання особистості дитини, а також розроблення та представлення ефективних вправ і рекомендацій щодо їх застосування у виховній роботі. Автор прагне показати, як використання новітніх технологій може підвищити результативність виховного процесу, сприяти формуванню відповідальної, духовно та морально зрілої особистості, здатної адаптуватися до сучасних викликів і активно творити своє майбутнє. Матеріали та методи дослідження: аналіз літературних джерел

і нормативних документів, а саме вивчення сучасних педагогічних теорій, досліджень, нормативних актів щодо виховання особистості; виявлення ефективних підходів та практик.

Результати дослідження. Сучасні умови вимагають підвищення ефективності виховання та оптимізації керування виховною діяльністю дитини. Отже, розробляються нові виховні методи, які базуються на рефлексивно-вольових механізмах, співпереживання та позитивного емоційного оцінювання (Притулик, 2016). Ці методи звертаються до самосвідомості та свідомого творчого ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Їх класифікують як виховні технології особистісної орієнтації (Черкашенко, 2004).

Основними принципами, які визначають ефективність особистісно орієнтованих технологій, є такі.

1. Створення емоційно збагачених виховних ситуацій. Особливістю таких ситуацій є те, що їх вирішення передбачає активну участь учнів. **Виховна ситуація** – це соціальні умови, в яких дитина у стосунках з дорослим засвоює соціальні норми поведінки. Лише емоційно пережите знання про моральну норму може спонукати дитину до відповідного вчинку.

2. Особистісно розвивальне спілкування. Специфічні взаємини між вихователем та вихованцем, у яких вихователь розуміє, визнає та сприймає особистість дитини, вміє стати на позицію вихованця. Рівність у спілкуванні вчителя та учня не є абсолютною, оскільки вони перебувають на різних рівнях психосоціального розвитку, мають різний досвід, обсяг знань, соціальне становище та статус.

3. Використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості. Це передбачає здатність поставити себе на місце іншого, вміння виокремити та назвати емоції, які переживають інші люди, та прийняти чужу думку. Емоційний компонент – це здатність до душевного відгуку.

4. Систематичний аналіз вихованцем власних і чужих вчинків. Результатом морального виховання є сформованість сукупності вчинків, моральних дій, які характеризуються усвідомленістю суспільно значущих мотивів. Потрібно вчити учнів систематично сприймати та аналізувати результати власних і чужих вчинків. Це дає можливість усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати ці результати та позитивно позначається на виробленні навичок поведінки (Ващенко, 1994).

На основі розглянутого матеріалу складено добірку вправ для використання в процесі виховання. Розглянемо більш детально кожен з них.

Формування ідеального «Я» є важливим кроком на шляху саморозвитку особистості. Це є не статичним образом досконалості, а скоріше, орієнтиром для особистісного зростання.

Для формування такого образу учень подумки звертається до прочитаного, закриває очі та зосереджується на створенні цього образу у своїй уяві. Важливо чітко побачити цей образ, відчути його емоційне забарвлення. Аналізуючи свої цінності, мотиви, цілі та переживання, учень сам для себе визначає, на чому ґрунтується його особистий ідеал. Вправа завершується усвідомленням та декларуванням рішучості щодня діяти відповідно до цього ідеалу.

Кожен з нас часто недооцінює себе, маючи внутрішній образ себе гіршого, ніж є насправді. Водночас існує і завищена самооцінка, коли людина бачить себе кращою, ніж вона є. Крім того, часто створюється ідеалізований образ себе, який є практично недосяжним. Існує також образ того, як кожен хоче виглядати в очах інших, який може суттєво відрізнятись від реальності. Важливими є й образи того, якими нас бачать інші та якими вони хочуть нас бачити.

Особистісно орієнтоване виховання сприяє розвитку особистісного самовизначення дитини, тобто здатності визначати та реалізовувати власну систему цінностей, вміння переосмислювати свою моральну сутність залежно від конкретної ситуації. Особистісне самовизначення також включає вибір життєвого стилю та способу життя. Це є процесом пошуку унікального образу «Я», його постійного розвитку та утвердження в соціумі.

Вправи для зосередженого осмислення. Учасникам пропонується обрати конкретну моральну норму, на якій вони хочуть зосередитися. Приділіть близько 10 хвилин роздумам над цією нормою. Наприклад, якщо ви обрали чесність, ви можете згадувати чесних людей, яких зустрічали, ситуації, де ви були свідками прояву чесності, поміркувати про зв'язок чесності з іншими чеснотами (правдивістю, вірністю) та її походження.

Для осмислення можна обрати народну мудрість: «Батьки дали тобі життя – чесність виховай сам», «Доброго потрібно навчатися три роки, а поганого – однієї години достатньо» тощо.

Зосереджене осмислення сприяє створенню у свідомості якісно визначеного середовища, де існують лише думки, пов'язані з предметом осмислення, та відсутні будь-які відволікаючі фактори.

Для успішного зосередженого осмислення необхідні певні розумові якості, які забезпечують стиль, ритм та зв'язність мислення:

- вміння концентруватися на конкретному питанні та глибоко його аналізувати;
- здатність організовувати думки, спогади та образи в цілісні масиви інформації та звертатися до них за потреби;

- усвідомлення напрямку розвитку думки та внесення коректив у разі потреби;
- всебічне розглядання питань, навіть якщо вони містять незручні моменти;
- створення насиченого та якісно визначеного середовища мислення;
- легке перемикавання між різними системами мислення та вільна орієнтація в кожній з них;
- вміння обмірковувати деталі, не гублячись у них, та водночас виокремлювати загальні принципи;
- критичне ставлення до будь-якої інформації;
- усвідомлення власних меж та прагнення до їх подолання;
- сприйняття розумової діяльності як задоволення, що не потребує надмірних зусиль.

Вправи для розвитку особистісних цінностей (на прикладі доброзичливості). Учасникам пропонується відкинути всі сторонні думки та бажання. Зосередьтеся на понятті доброзичливості, обміркуйте його значення, сутність та зміст. Усвідомте важливість доброзичливості для встановлення гармонійних стосунків та створення позитивного клімату в колективі. Відчуйте бажання стати більш доброзичливими.

Спробуйте викликати у себе відчуття доброзичливості, уявивши конкретну ситуацію, де вона могла б проявитися. Спробуйте відчувати себе доброзичливими в цій ситуації. Дайте собі обіцянку завжди бути доброзичливими.

Створіть візуальний символ доброзичливості, наприклад табличку зі словом «доброзичливість», використовуючи кольори, які, на вашу думку, найкраще відображають цю цінність.

Ця вправа може стати основою для більш широкої програми саморозвитку. Збирайте вірші, картини, листівки, історії з життя тощо, які символізують для вас доброзичливість. Створивши навколо себе такий простір, ви зможете розвинути в собі цю цінність.

Ефективність виховної роботи залежить від співпраці школи, сім'ї та учня. Сучасний світ динамічно розвивається, і система освіти, зокрема виховання, потребує постійного оновлення та адаптації до потреб суспільства. Інноваційні технології відкривають нові можливості для ефективного та цікавого виховного процесу. Інноваційні технології у вихованні – це сукупність методів, прийомів, засобів та форм організації виховного процесу, спрямованих на досягнення якісно нових результатів у формуванні особистості дитини. З використанням інноваційних технологій є низка таких переваг:

- підвищення мотивації учнів – використання інтерактивних методів, ігор, мультимедійних засобів робить процес навчання цікавим та захопливим;
- індивідуалізація виховного процесу – технології дають змогу враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, її здібності та потреби;
- розвиток ключових компетентностей – інноваційні методи сприяють формуванню в учнів критичного мислення, креативності, комунікативних навичок, вміння працювати в команді;
- використання сучасних засобів навчання – мультимедійні презентації, відеоматеріали, онлайн-платформи роблять процес навчання більш наочним та доступним;
- забезпечення зворотного зв'язку – технології дають змогу оперативно оцінювати результати виховної роботи та вчасно коригувати її.
- Інноваційні технології, які можуть бути використані:
 - інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ): використання комп'ютерів, інтерактивних дошок, мультимедійних презентацій, онлайн-платформ для навчання та спілкування;
 - проектна діяльність: організація проектів, спрямованих на вирішення конкретних проблем, що сприяє розвитку відповідальності та самостійності учнів;
 - ігрові технології: використання ігор для навчання та виховання, що сприяє розвитку логічного мислення, креативності та комунікативних навичок;
 - технології розвитку критичного мислення: методи, спрямовані на формування в учнів вміння аналізувати інформацію, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення;
 - особистісно орієнтовані технології: підходи, що враховують індивідуальні особливості кожної дитини та сприяють її розвитку;
 - технології співпраці: методи, спрямовані на формування в учнів вміння працювати в команді, спілкуватися та знаходити спільні рішення.

Рекомендації щодо провадження інноваційних технологій у виховний процес:

- аналіз потреб – визначити, які саме проблеми потрібно вирішити за допомогою інноваційних технологій;
- вибір технологій – вибрати ті технології, які найкраще відповідають потребам та можливостям навчального закладу;
- підготовка кадрів – навчити педагогів використовувати нові технології у своїй роботі;
- створення матеріально-технічної бази – забезпечити навчальний заклад необхідним обладнанням та програмним забезпеченням;

- розроблення навчально-методичного забезпечення – створити плани-конспекти занять з використанням інноваційних технологій;
- апробація та впровадження – провести апробацію розроблених матеріалів та поступово впровадити їх у виховний процес;
- моніторинг та оцінка – регулярно оцінювати ефективність використання інноваційних технологій та вносити необхідні корективи.

Однак існують проблеми та ризики, які потрібно враховувати під час роботи: недостатнє фінансування – впровадження інноваційних технологій потребує значних фінансових витрат; неготовність педагогів – деякі педагоги можуть відчувати труднощі з використанням нових технологій; технічні проблеми – можуть виникати проблеми з обладнанням, програмним забезпеченням або доступом до інтернету; безпека в інтернеті – важливо навчити дітей правил безпечної поведінки в мережі.

Висновки. На жаль, сьогодні, як і раніше, значно більше уваги приділяється організації освітнього процесу, а не виховного. Педагогічний процес повинен бути цілісним, взаємозумовленим і взаємодоповнюючим і не варто розглядати окремо навчання та виховання, проте в реальності він таким є. Хоча процес виховання доволі важливий для формування особистості, а навчання – далеко не єдиний засіб виховання. Мабуть, більший акцент робиться на тих процесах, які більше контролюються та результати яких частіше оцінюються керівництвом. Хоча останнім часом багато зусиль спрямовується на результати виховання, не можна порівняти контроль над навчанням і контроль над вихованням. Як показує аналіз практичної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, більшість інноваційних процесів орієнтована на вдосконалення саме навчальних досягнень учнів. Створення закладів для здібних та обдарованих дітей (гімназій, ліцеїв, колегіумів, коледжів) теж концептуально пов'язане з підвищенням знань учнів та розвитком школи взагалі, проте у багатьох воно асоціюється з модернізацією й оновленням освітнього процесу. Доволі слушно у зв'язку з цим згадати слова великого педагога сучасності В. Сухомлинського: «Не можна зводити духовний світ маленької людини до навчання. Якщо ми плануємо прагнути до того, щоб усі сили душі дитини поглинали уроки, життя її стане нестерпним. Дитина має бути не тільки школярем, а перш за все людиною з багатогранними інтересами, запитами, прагненнями».

Саме життя змусить пріоритетним напрямом діяльності школи обрати саме виховання, бо кожен педагог добре розуміє, що формування конкурентоспроможної особистості для життя в нових економічних умовах, створення умов для самореалізації – головна місія сучасної школи, а без розвиненої, науково обґрунтованої системи досягти цієї високої мети неможливо. Можна вважати, що вже настав час звернути якомога більшу увагу на проблеми виховання, побудови виховної системи школи та класу, організацію виховного процесу як на уроці, так і в позаурочний час.

Інноваційні технології є важливим інструментом підвищення ефективності виховного процесу. Їх використання дає змогу зробити навчання цікавим та захопливим, розвинути в учнів ключові компетентності та підготувати їх до життя в сучасному світі. Проте важливо пам'ятати про можливі проблеми та ризики і підходити до впровадження інновацій відповідально та зважено.

Література

- Бех І. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
- Бех І. Соціальне виховання: від витоків до сучасного контексту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 11: Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24 (1). С. 3–8. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(1)_3).
- Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ; Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
- Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків. Т. І. 3-тє вид. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.
- Гжегорчик А. Спроба змістовного опису світу цінностей та її етичні наслідки. *Філософія*. 2017. № 2. С. 115–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhiEdu_2017_2_9.
- Дічек Н. Психолого-педагогічні моделі особистісно зорієнтованого виховання (період незалежності України). Пед. освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2019. Т. 1. № 26. С. 70–77. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/167253>.
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988. *Офіційний вісник України*. 2016. № 1. Ст. 22.
- Практикум з теорії та методики виховання молодших школярів: навчально-методичний посібник / Н. Притулик. Чернівці: Видавець Лозовий В., 2016. 248 с.

Сухомлинська О. Духовність як надбання особистості: український вимір. Горизонт духовності виховання: колективна монографія = The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph / уклад. й підгот.: Й. Кевішас, О. Отич; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Вільнюс: Zuvedra, 2019. С. 287–299. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719526/1/Gorizont2.pdf>.

Теорія виховання: навчально-методичний посібник / О. Башкір; за заг. ред. С. Золотухіної. Харків: ХНПУ ім. Г. Сковороди, 2016. 96 с.

Черкашенко В. Формування виховної системи школи. Методичне забезпечення виховної роботи / Г. Сорока. Харків: Видавнича група «Основа», 2004. 141 с.

Batareina I., Korobchenko A. State policy of Ukraine in the field of education: Política estatal de Ucrania en el campo de la educación. *Cuestiones Políticas*. 2022. 40 (73). 919–936. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.53>.

Personal development in today's world: a selection of educational exercises, recommendations for implementation

Batareina Iryna

Senior Lecturer at the Department of Preschool Education and Social Work
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

The article substantiates the use of the latest technologies in the process of educating a child's personality in today's conditions. The modern world in which our children are growing up is fundamentally different from what it was a few decades ago. The rapid development of technology, globalization, information overload, and changing social norms all pose new challenges for the education of the younger generation. As Ukraine becomes an independent and democratic country and seeks to integrate into the European community, an important task is to establish a civilized way of life based on universal values, spiritual, moral and cultural heritage of the Ukrainian people. The modern educational process aims not only to form the necessary competencies and provide thorough knowledge, but also to educate a conscious citizen-patriot, an intellectually developed, spiritually and morally mature personality capable of resisting negative influences, effectively solving personal problems and actively creating oneself and the world around them.

The study has led to the conclusion that the latest technologies are a powerful tool that can significantly increase the effectiveness of the educational process and help to educate successful, happy and competent individuals who are able to adapt to the challenges of the modern world. The article presents a selection of exercises that contain educational impact using the latest technologies. Recommendations for conducting the exercises are given.

The material can serve as a basis for the preparation of training and methodological manuals, as well as be an integral part of relevant training courses. Prospects for further work are seen in the development of exercises and the introduction of innovative technologies in the process of educational work.

Keywords: upbringing of children, moral education, principles, forms, methods of education, educational technologies.

References

- Bekh, I. (2008). Vyhovannya osobystosti [Personality Education: Textbook]. Kyiv: Lybid. 848 p. [in Ukrainian].
- Bekh, I. (2018). Socialne vyhovannya: vid vytokiv do suchsnogo kontekstu. [Social education: from its origins to the modern context]. *Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. Dragomanov. Series 11: Social Pedagogy*. Issue 24(1). P. 3–8. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(1)_3) [in Ukrainian].
- Bekh, I. (2018). Osobystist na shlyahu do duhovnyh cinnosti [The Individual on the Path to Spiritual Values]. Monograph, Kyiv-Chernivtsi: Bukrek. 320 p. [in Ukrainian].
- Vashchenko, G. (1994). Vyhovnyi potencial: pidruchnyk dlya pedagogiv, vyhovnykiv, molodi ta batkiv. [Educational ideal: textbook for teachers, educators, youth and parents]. [Vol. I, 3rd ed.] / Grigoriy Vashchenko. Poltava: Poltava Herald. 191 p. [in Ukrainian].
- Grzegorzczuk, A. (2017) An attempt at a meaningful description of the world of values and its ethical consequences. *Philosophy*. No. 2. Pp. 115–152. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhiEdu_2017_2_9 [in Ukrainian].

Dichek, N. (2019). Psyhologo-pedagogichni modeli osobystisno zorientovanogo vyhovannya [Psychological and pedagogical models of personality-oriented education (the period of Ukraine's independence)]. Pedagogical education: theory and practice: collection of scientific works / Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv. Vol. 1. No. 26. P. 70–77. Retrieved from: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/167253> [in Ukrainian].

Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannya zahalnoi serednoi osviti “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku [Concept for the implementation of state policy in the field of general secondary education reform “New Ukrainian School” for the period until 2029, 2016]. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 988 of December 14, 2016. Official Gazette of Ukraine, No. 1, p. 22. [in Ukrainian].

Prytulyk, N. (2016). Praktykum z teorii ta metodyky vykhovannya molodshykh shkoliariv [Workshop on the theory and methods of educating younger schoolchildren: educational and methodological manual]. Chernihiv: Publisher Lozovy V. 248 p. [in Ukrainian].

Sukhomlinska, O. (2019). Dukhovnist yak nadbannya osobiystosti: ukrayinskyi vymir [Spirituality as a personal asset: the Ukrainian dimension]. The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph / compiled and prepared by Jonas Kevishas, Olena Otych; National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, State Higher Educational Institution “University of Educational Management.” Vilnius: Zuvedra. P. 287–299. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/719526/1/Gorizont2.pdf> [in Ukrainian].

Bashkir, O. (2016). Teoriia vykhovannia: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Theory of Education: Teaching Manual]. edited by S.T. Zolotukhina. Kharkiv: H. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. 96 p. [in Ukrainian].

Cherkashenko, V. (2004). Formuvannia vykhovnoi systemy shkoly. Metodychne zabezpechennia vykhovnoi roboty. [Formation of the educational system of the school. Methodological support of educational work]. G. Soroka. Kh.: Publishing group “Osnova”. 141p. [in Ukrainian].

Batareina, I., & Korobchenko, A. (2022). State policy of Ukraine in the field of education: Política estatal de Ucrania en el campo de la educación. *Cuestiones Políticas*, 40 (73), 919–936. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.53>.

Received: August 27, 2025
Accepted: September 20, 2025
Published: October 21, 2025